

KOSOVO IN JUGOSLOVANSKO-ALBANSKI ODNOSI V LETIH 1966–1968

Jan PELIKÁN

Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, nám. J. Palacha 2, Praha, Česká republika
e-mail: jan.pelikan@ff.cuni.cz

IZVLEČEK

Poleti leta 1966 so se politične in socialne razmere na Kosovu občutno spremenile. Po odstranitvi Aleksandra Rankovića je prišlo do emancipacije tamkajšnjega albanskega prebivalstva. Hkrati se je občutno okrepil položaj albanskih funkcionarjev Zveze komunistov Jugoslavije, ki so zahtevali tudi hitro in temeljito izboljšanje odnosov SFRJ z Albanijo, s čimer so želeli ugoditi željam albanske narodne skupnosti, živeče v Jugoslaviji. Domnevali so, da bodo boljši odnosi z Albanijo prispevali k umiritvi vala albanskega nacionalizma na Kosovu, njihova prizadevanja, v okviru katerih so celo poslali v Tirano svojega lastnega pogajalca, pa so obrodila le delen uspeh. Režim Enverja Hoxhe za globlje sodelovanje z Jugoslavijo ni bil zainteresiran, beograjska vlada pa je soglašala samo z nekaterimi ne preveč pomembnimi zblíževalnimi koraki.

Ključne besede: Jugoslavija, Albanija, Kosovo, Albanci, Enver Hoxha, Fadil Hoxha, Velli Deva, narodno gibanje, nacionalizem, Zveza komunistov Jugoslavije

IL KOSOVO E LE RELAZIONI JUGOSLAVO-ALBANESI NEGLI ANNI 1966–1968

SINTESI

Nell'estate del 1966, la situazione politica e sociale in Kosovo subì una svolta significativa. A seguito dell'allontanamento di Alexander Ranković, iniziò il processo di emancipazione della popolazione albanese locale. Nello stesso tempo, si rafforzò in modo tangibile la posizione dei funzionari albanesi in seno alla Lega dei Comunisti Jugoslavi, che si batterono per un rapido e radicale miglioramento delle relazioni della Repubblica Socialista Federale Jugoslava con l'Albania, aderendo alle istanze della comunità albanese del Kosovo presente in Jugoslavia. Questi ritennero che il miglioramento delle relazioni con l'Albania avrebbe contribuito al contenimento del nazionalismo albanese in Kosovo. Tuttavia, i loro sforzi, nell'ambito dei quali inviarono perfino un proprio negoziatore a Tirana, ebbero un successo limitato. Il regime di Enver Hoxha non fu interessato a una più intensa cooperazione con la Jugoslavia e il governo di Belgrado introdusse solo alcune, marginali concessioni.

Parole chiave: Jugoslavia, Albania, Kosovo, albanesi, Enver Hoxha, Fadil Hoxha, Velli Deva, movimento nazionale, nazionalismo, Lega dei Comunisti Jugoslavi

Odnos beogradske centrale do Kosova in tamkajšnjih Albancev se je začel spreminjati na prelomu let 1957 in 1958. V Titovem vodstvu se je tedaj oblikoval nazor, da sta bila dotedanja dejanska izolacija in strogi nadzor albanskega prebivalstva, ki ga je izvajala politična policija, s stališča njegovih interesov kontraproduktivna. Odločilo se je, da bo h kosovskim Albancem pristopalo podobno kot k drugim narodnostnim manjšinam na ozemlju Jugoslavije. Zato si je začelo prizadevati za njihovo integracijo – kot samobitnega naroda – v t. i. jugoslovansko družbo¹ (Imami, 2000, 316, 426–427; Pelikán, 2011a; Pelikán 2011b; Stamova, 2005, 132–140).

A do temeljitega preloma je prišlo šele leta 1966, po brionskem plenumu Centralnega komiteja (CK) Zveze komunistov Jugoslavije (ZKJ). Albanski funkcionarji ZKJ so izkoristili položaj po politični likvidaciji Aleksandra Rankovića in na Kosovu prevzeli dejansko oblast. V avtonomni pokrajini se je s tem zelo hitro izboljšal položaj tamkajšnjega albanskega prebivalstva (Pelikán, 2012; Štěpánek, 2011, 191–211).

V samem začetku obdobja pobrionskih sprememb se je v večinskem delu kosovske družbe pojavila zahteva po izboljšanju odnosov z Albanijo. Kot eno izmed programskih točk so jo hitro posvojili tudi partijski funkcionarji albanskega rodu. V blažji podobi je bila že leta 1966 sprejeta med sklepe oktobrske seje pokrajinskega odbora zveze komunistov, ki je v javnem diskurzu kodificirala prevratne oblastno-politične in družbene spremembe na Kosovu.² A vodstvo avtonomne pokrajine pri tem ni slutilo ali pa je (kar je verjetneje) le zamolčalo, da stopa skozi že pred nedavnim odklenjena vrata. Že februarja 1966, torej štiri mesece pred Rankovićeve padcem, je namreč zvezna vlada odobrila predlog ministrstva za zunanje zadeve, ki je priporočalo modifikacijo dotedanje obravnave Albanije.³ Jugoslovanska diplomacija naj bi si po novem prizadevala za končanje odprtega konflikta z režimom Enverja Hoxhe in postopno izboljševanje odnosov z Albanijo. Pristojni beograjski organi so v začetku leta 1966 ugotovili, da je permanentna, pred skoraj desetimi leti obnovljena propagandna vojna s Tirano, ki jo je spremljaja takorekoč popolna zamrzitev diplomatskih odnosov, s stališča jugoslovanskih interesov kontraproduktivna.

Vodstvo zunanjepolitičnih služb SFRJ tej spremembi smernic odnosov do male jugovzhodne sosedne ni pripisovalo ključnega, pravzaprav niti pomembnejšega pomena. V globoki pozabi so bili načrti za oblikovanje specifičnih odnosov z Albanijo, ki so bili pomemben del zunanjepolitične doktrine *Nove Jugoslavije*

neposredno po koncu druge svetovne vojne. Tedaj je beograjski režim resno razmišljal o včlenitvi Albanije v jugoslovansko federacijo. Tokratna modifikacija pristopanja k režimu Enverja Hoxhe naj ne bi bila repriza ali variacija poskusov iz sredine 50. let, ko si je Jugoslavila prizadevala, da bi prišli v vodstvo Ljudske republike (LR) Albanije njej naklonjeni partijski funkcionarji (Danylow 1982; Životić, 2011). V začetku leta 1966 sprememb odnosa do režima v Tirani niso narekivale večje ambicije. Cilj je bila odstranitev na jugoslovanski strani že davno preseženega kroničnega izvora napetosti, ki ni temeljil na nikakršnem realnem sporu, ampak se je napajal zgolj iz sebe samega. Inicijativa torej ni bila usmerjena v obnovitev prijateljstva ali celo zavezništva, ampak – brez ozira na še vedno žive ideološke razprtije – zgolj v vzpostavitev standardnih sosedskih odnosov. Jugoslavija se je bala predvsem tega, da bi na Albanijo v primeru resnejše notranje krize enverjevskega režima pritiskale Grčija, Italija in njune zaveznice. Za Beograd je bila ohranitev obstoječega stanja v Tirani izrazito ugodnejša od morebitnega ustoličenja prozahodne vlade. Poudariti je treba, da kosovsko vprašanje, problem jugoslovanskih državljanov albanske narodnosti, v teh razmišljanjih pač ni igralo pomembnejše vloge – predvsem zaradi upravičene ocene, da LR Albanija ne predstavlja resnejše vojaške nevarnosti.

Jugoslavija je že leta 1966 dala pobudo za sklenitev trgovinskega sporazuma. Na njeno pobudo je bilo obnovljeno delovanje mešane meddržavne komisije, ki je mdr. reševala problematiko regulacije skupnih vodnih tokov in drobne mejne incidente. SFRJ je ukinila restrikcije zoper poslaništvo LR Albanije v Beogradu, ki je s tem dobilo enake pravice kot predstavništva drugih držav v Jugoslaviji. Albanski diplomati so tako odtlej lahko zapuščali Beograd, potovali po celi federaciji in torej obiskovali tudi Kosovo in Makedonijo. Podpisan je bil celo sporazum o obnovi turističnega prometa.⁴ Jugoslovanski mediji so prejeli navodila za spremembo načina poročanja o Albaniji. Postopno naj bi prenehali z negativno propagando, ki je prikazovala le odbijajočo podobo albanske stvarnosti, in začeli o Albaniji poročati uravnoteženo.

To navodilo se je v poročanju jugoslovanskih medijev dejansko odrazilo. Beograjska *Politika* skozi leto 1967 sploh ni podala nobene informacije o Albaniji. Šele v začetku druge polovice decembra je na tretji strani objavila večjo fotografijo z Enverjem Hoxho med obiskom vzhodne Albanije, ki jo je prizadel katastrofa-

1 AJ, CK SKJ, 507, III, Prepis stenografskega zapisa z razširjene seje Izvršnega odbora CK ZKJ, nastop E. Kardelja, 2. 3. 1959; AJ, CK SKJ, 507, V, Prepis stenografskega zapisa s seje Organizacijsko-političnega sekretariata CK ZKJ, 21. 10. 1964.

2 AS, CK SKS–SKK, 4, Sklep seje Pokrajinskega odbora Zveze komunistov Srbije za Kosovo in Metohijo, 13. 10. 1966.

3 AS, CK SKS–SKK, 5, Zapisnik s pogovora P. Stambolića, V. Devija, F. Hoxhe in S. Doronjskega, 5. 3. 1968.

4 Turistično sodelovanje se je končalo že takoj po prvem potovanju jugoslovanskih državljanov v Albanijo. Prva skupina jugoslovanskih turistov je bila namreč sestavljena večinoma iz uslužbencev Službe državne varnosti in agentov drugih tajnih služb. Poleg je bilo tudi nekaj novinarjev, ki po povratku o aktualni situaciji v *deželi orlov* niso poročali v pozitivni luči. Vlada v Tirani je zato od nadaljnje turistične izmenjave takoj odstopila.

len potres. Dodani kratki komentar je bil informativen in nikakor ne negativen (Politika, 19. 12. 1967, 3).

Režim v Tirani je predloge Beograda sprejel zelo zadržano. Predstavniki LR Albanije so vsa pogajanja dolgo namerno zapletali in so trmasto vztrajali pri svojih pogosto kapricioznih stališčih. Pogovore o konkretnih vprašanjih so prepletali z ideološkimi progami. Soglašali so z reševanjem delnih praktičnih problemov, niso pa kazali niti najmanjšega interesa za izboljšanje ozračja v odnosih med državama. Propaganda, ki je sistematično napadala jugoslovansko federacijo, se ni prav nič umirila. Nasprotno, po brionskem plenumu so se ti napadi še zaostri. Ne le sredstva javnega obveščanja, tudi najvišji albanski funkcionarji so Titov režim ponovno obtoževali za teror na Kosovu in sistematični genocid nad tamkajšnjim albanskim prebivalstvom.⁵

S prizadevanjem za izboljšanje odnosov z Albanijo pa kosovski funkcionarji niso mislili le na začetek pogovorov o regulaciji rek ali podpis protokola o obnovi mejnih oznak. Njihov cilj je bil v kratkem času temeljito spremeniti dotedanji značaj kontaktov s sosedo in navezati z LR Albanijo kar najožje sodelovanje. To so želeli doseči brez ozira na še vedno živo ideološko sovražnost s strani režima Enverja Hoxhe. Svoj interes so utemeljevali predvsem s potrebo po kulturnih stikih jugoslovanskih Albancev z Albanijo. Argument je bil, da je položaj v SFRJ živečih Albancev povsem specifičen, saj tvorijo skoraj 40 odstotkov vse albanske populacije.⁶ Po šestdnevni vojni na Bližnjem vzhodu so izražali prepričanje, da bo zaradi strahu pred napadom z Zahoda vlada v Tirani do Jugoslavije strpnejša.⁷

Josip Broz Tito se je na napoved teh predlogov konec februarja 1967 odzval zelo zadržano.⁸ Edvard Kardelj je članom prištinskega vodstva mesec pozneje sporočil, da zvezna vlada že dela ustrezne korake v to smer.⁹ Federalna oblast se je nato marca 1967 po seriji debat o odnosih z Albanijo odločila, da bo nadaljevala v začetku minulega leta začrtano smer. Albaniji ni imela namenja predlagati nikakršnih prevratnih ponudb; odnose je želela, tako kot prej, izboljševati po metodi postopnih majhnih korakov in drobnih prijaznih gest. Marca 1967 se je beograjska vlada npr. odločila ustreči prošnji Tirane za pospešeno prodajo 300 tisoč ton koruze. Albanska vlada, ki se je nahajala v mednarodni izolaciji, se je soočala z resnimi posledicami suše, ki jo je prizadela leto prej. Koruzo je nujno potrebovala za zagotovitev

najosnovnejše prehrane prebivalcev severnega dela države. Beograd je Albaniji ponudil tudi obnovo maloobmejnega prehoda in vzajemen dvig ranga diplomatskih predstavništva na raven veleposlaništev.¹⁰

Pobriionske spremembe in z njimi povezana močno okrepljena pozicija kosovskega vodstva so se začele kazati – čeprav sprva le obrobno – tudi v jugoslovanski zunanji politiki. Pristojni odbor ministrstva za zunanje zadeve SFRJ je na posvet o odnosih z Albanijo poklical tudi prištinske funkcionarje. Ostali udeleženci so bili predstavniki mednarodnega oddelka CK ZKJ in zastopniki Makedonije, Srbije ter Črne gore. Funkcionarji s Kosova so bili na sestanku v de facto enakovrednem položaju s predstavniki republik. Na njihovo pobudo se je vodstvo jugoslovanske diplomacije odločilo Albaniji ponuditi tudi sodelovanje na področju kulture. SFRJ bi na gostovanje povabila albansko folklorno skupino, Jugoslavija pa bi v Albaniji kupovala njeno knjižno produkcijo (klasična leposlovna dela, prevode Marxovih, Engelsovih in Leninovih spisov, vključno s sodobnim albanskim leposlovjem – z izjemo knjig, ki so napadale Titov režim). Predvsem pa je bilo odločeno, da bo omogočeno navezovanje neposrednih dvostranskih stikov med kosovskimi in albanskimi ustanovami ter podjetji. A administracija v Tirani se je tudi na te pobude sprva odzivala zelo mlačno.¹¹

V tej situaciji so najvplivnejši kosovski funkcionarji naredili korak, ki bi si ga bilo še pred nekaj meseci nemogoče sploh zamisliti. Nezadovoljni, ker njihova prizadevanja za izboljšanje bilateralnih odnosov z LR Albanijo niso doživela takojšnjega uspeha, so se odločili pobudo prevzeti v svoje roke. Albansko vodstvo so poskusili k pospešitvi sodelovanja vzbuditi za hrbtom jugoslovanske diplomacije. Fadil Hoxha in Velli Deva sta sklenila na lastno pest preveriti, ali bi bil režim v Tirani jugoslovanskim predlogom bolj naklonjen, če bi mu jih predstavili neposredno kosovski Albanci. Izkoristila sta zasedanje mešane komisije, ki se je aprila 1967 v Tirani dogovarjala o regulaciji vodnih tokov, in tja kot tolmača za jugoslovansko delegacijo poslala novinarja prištinskega časopisa Rilindja Gjona Shiroka. Pooblastila sta ga, da funkcionarjem LR Albanije neformalno ponudi vzpostavitev kulturnega sodelovanja, preveri možnost za akreditacijo stalnega dopisnika jugoslovanske državne tiskovne agencije Tanjug v Tirani in stopnjo pripravljenosti režima Enverja Hoxhe za druge oblike

5 AJ, CK SKJ, 507, II, Informacija državnega sekretariata za zunanje zadeve o nekaterih vprašanjih zunanje in notranje politike Albanije ter odnosov med SFRJ in LRA, 19. 1. 1967; AJ, CK SKJ, 507, II, Informacija I. uprave Državnega sekretariata za zunanje zadeve o odnosih SFRJ z LRA, 14. 2. 1967.

6 AJ, CK SKJ, 507, II, Dokument Pokrajinskega odbora ZKS za Kosovo in Metohijo: Nekateri problemi v odnosih SFRJ–LRA (osnove za diskusijo), januar 1968.

7 AS, CK SKS–SKK, 5, Prepis zvočnega posnetka sestanka dela članov kosovskega in srbskega partijskega vodstva ter nekaj drugih kosovskih funkcionarjev, 24. 6. 1967.

8 AJ, KPR, II, Prepis zvočnega posnetka Titovega sprejema delegacije AP Kosovo in Metohija, 23. 2. 1967.

9 AS, CK SKS–SKK, 5, Zapisnik s pogovora predsednika zvezne skupščine E. Kardelja z delegacijo AP Kosovo in Metohija, 21. 3. 1967.

10 AJ, CK SKJ, 507, II, Sklep Zveznega izvršnega sveta o odnosih z Albanijo, 17. 3. 1967.

11 AJ, CK SKJ, 507, II, Informacija I. uprave Državnega sekretariata za zunanje zadeve o odnosih SFRJ z Albanijo v letu 1967, 24. 7. 1967.

sodelovanja.¹² Beograjsko ministrstvo za zunanje zadeve, pristojno za jugoslovanski del mešane komisije, ni bilo naprošeno za soglasje, še več: s to iniciativo niti ni bilo vnaprej seznanjeno.

Predstavniki diktatorskega režima v Albaniji se z G. Shirokom najprej sploh niso hoteli pogovarjati. V kontekstu dotedanjega razvoja odnosov so njegovo nenavadno misijo po vsej verjetnosti ocenili za provokacijo. Šele ob zaključku zasedanja so ga zelo zadržano obvestili, da so Jugoslaviji (torej predvsem Kosovu) pripravljene prodajati svojo knjižno produkcijo.¹³

Omenili smo povsem nestandardni značaj te akcije najvišjih kosovskih funkcionarjev. Na osnovi dostopnih informacij ni mogoče povsem pojasniti, kako so se sploh lahko opogumili za takšen, v jugoslovanskih razmerah dotlej nikoli zabeležen korak. Natančno ne moremo razložiti niti tega, zakaj organizatorji te povsem izvensistemске akcije niso bili klicani na odgovornost, čeprav je ministrstvo za zunanje zadeve njihovo dejanje obsodilo. Po brniskem plenumu je bila opuščena vrsta mehanizmov, na katerih je dolga leta temeljil jugoslovanski režim. Novi načini vladanja so se oblikovali precej spontano. Večino pristojnosti so hitro in brez primernih formalnih postopkov prevzeli drugi strankarski in državni gremiji. Posamezne inštitucije so si prisvajale nove in nove pristojnosti. Mnogo agilnejše kot zvezni uradi so bile v tem pogledu politične reprezentance posameznih republik in avtonomnih pokrajin. V to kategorijo sodi verjetno tudi poskus ustvarjanja od Beograda neodvisnih povezav z Albanijo, ki sta se ga lotila F. Hoxha in V. Deva.

Ne da se izključiti niti možnosti, da je njuno akcijo prej ali pa post festum neformalno odobril Josip Broz Tito. To tezo deloma potrjujejo nekatere sicer zelo skope informacije (Životić, 2012). Hipotezo posredno podpira dejstvo, da so kosovski funkcionarji tudi kasneje nadaljevali s tovrstnim načinom vzpostavljanja kontaktov. Poudariti je treba tudi, da so bile naloge, ki so jih najvišji kosovski funkcionarji poverili G. Shiroku, povsem skladne z le malo prej sprejetimi sklepi zvezne vlade o odnosih z Albanijo. F. Hoxha in V. Deva sta tako lahko svojo iniciativo upravičeno razlagala in branila kot dobro zamišljen poskus realizacije sprejetega načrta, pri katerem sta zgolj posegla po nekoliko nestandardnih sredstvih.

Še junija 1967 je Fadil Hoxha krotil prizadevanja prištinskih albanskih intelektualcev za takojšnjo vzpostavi-

tev stikov z visokoškolskimi in znanstvenimi ustanovami v Tirani ter ponudbo neposrednega sodelovanja.¹⁴ V naslednjem polletju pa so bili ti kontakti že vzpostavljeni. Jeseni 1967 so predstavniki prištinske založbe Rilindja obiskali pristojni albanski urad za knjižnoizdajateljsko dejavnost. Rezultat gladko potekajočih pogovorov sta bila sporazum o nakupu albanske knjižne produkcije in obljuba za možnost nekaterih dotiskov v Prištini.

Ta uspeh je sovpadal predvsem z delno spremembo pristopa režima Enverja Hoxhe k vprašanju odnosov z Jugoslavijo.¹⁵ Oblast v Tirani je končno spoznala, da ponudba kulturnega in znanstvenega sodelovanja, ki bi se dotikala predvsem Kosova, ni provokacija ali sovražna intriga. Še maja in junija 1967 je bila do takih predlogov zelo sumničava, jeseni istega leta pa ga je začela zelo prizadevno podpirati tudi sama. Pozdravila je tudi vzpostavljanje neposrednih stikov med kosovski in albanskimi podjetji. Pri tem je ni posebej motilo, da zaradi podobne strukture albanskega in kosovskega gospodarstva takšna kooperacija večinoma ni imela racionalne ekonomske osnove. Je pa Tirana pogovorom med upravami podjetij vedno poskušala vdihniti politični oz. nacionalni značaj.

K spremembi razpoloženja oblasti v Tirani je nedvomno prispeval tudi obsežni članek Fadila Hoxhe o aktualnem stanju odnosov med SFRJ in LR Albanijo, ki je bil objavljen v začetku oktobra 1967 v reviji *Flaka e vlazrimit*. Iz sicer povsem marginalnega, v albanščini tiskanega tednika, ki je izhajal v Skopju, so ga kasneje prevzeli tudi osrednji jugoslovanski mediji. Besedilo je bilo zato mogoče razumeti kot uradno stališče beograjskega establišmenta. F. Hoxha je v članku nedvoumno zagovarjal potrebo po izboljšanju odnosov z Albanijo. Pri tem ni niti z besedico omenil, kdo je to napetost med državama povzročil. Visoko pozitivno oceno nedavnega razglasa albanske vlade o pripravljenosti na izboljšanje odnosov z vsemi balkanskimi državami so lahko v Tirani razumeli tudi kot obliko vsiljevanja. Omenjena deklaracija je bila pri tem zgolj prazna propagandistična gesta enverjevskega režima. S podobnim duhom so prepojeni tudi ostali odlomki članka Fadila Hoxhe. V njih je med drugim ugotavljal, da „se narodi Jugoslavije, med njimi tudi Šiptarji iz Jugoslavije, veselijo vsakega uspeha, ki ga je doseglo delovno ljudstvo Albanije pri izgradnji socialistične družbe“. *Jugoslovanske Šiptarje* je razglasil za most pri zbliževanju SFRJ in LR Albanije. V zaključku je

12 G. Shiroka ni bil navaden novinar. Takoj po vrnitvi iz LRA je bil imenovan za ravnatelja založbe Rilindja in s tem v prištinski nomenklaturi zasedel visok položaj.

13 AJ, CK SKJ, 507, II, Informacija I. uprave Državnega sekretariata za zunanje zadeve o odnosih med SFRJ in LRA v letu 1967, 24. 7. 1967; AS, CK SKS–SKK, 5, Prepis zvočnega posnetka s sestanka dela članov kosovskega in srbskega partijskega vodstva ter nekaj drugih kosovskih funkcionarjev, 24. 6. 1967.

14 AS, CK SKS–SKK, 5, Prepis zvočnega posnetka s sestanka dela članov kosovskega in srbskega partijskega vodstva ter nekaj drugih kosovskih funkcionarjev, 24. 6. 1967.

15 AJ, CK SKJ, 507, II, Informacija I. uprave Državnega sekretariata za zunanje zadeve o aktualnem stanju odnosov med SFRJ in LRA, 23. 2. 1968; AJ, CK SKJ, 507, II, Dokument Pokrajinskega odbora ZKS za Kosovo in Metohijo: Nekateri problemi v odnosih SFRJ–LRA (osnove za diskusijo), januar 1968; AJ, KPR, II, Zapisnik s sestanka Izvršnega komiteja Pokrajinskega odbora ZKS za Kosovo in Metohijo s Komisijo za mednarodna vprašanja pri Pokrajinskem odboru ZKS za Kosovo in Metohijo, 29. 1. 1968.

sicer poudaril, da zaustavitev polemike z LR Albanijo ne pomeni strinjanja s propagando, ki prihaja iz Tirane – a ta ugotovitev je bila izražena kolikor je bilo mogoče previdno in namenoma neagresivno (Politika, 5. 10. 1967).

Zelo močno nacionalno čuteča stalinistična oblast v Tirani je skozi temeljito poglobitev stikov s Kosovom uresničevala izključno lastne politične in ideološke cilje. Zato je odklanjala možnost znatnejše razširitve sodelovanja na vsedržavno raven oz. navezave stikov tudi z drugimi jugoslovanskimi regijami. Nikakor ni zmanjšala agresivne protijugoslovanske propagande, kjer je bila ena poglavitnih tez trditev o neznosnem pritisku na albansko prebivalstvo v SFRJ. Režim Enverja Hoxhe si je prizadeval osvojiti simpatije kosovskih Albancev in se je predstavljal kot njihova opora ter zaščita. Pri tem je pravilno predvideval, da bo na ta način zapletel notranjepolitično situacijo v Jugoslaviji. V Titovem režimu je še naprej videl enega svojih največjih zunanjih sovražnikov. Tak pristop je imel tudi notranjepolitično konotacijo. Novice o podpori bratom, ki jih od matičnega naroda loči nepravilno določena meja, je albanska družba, razumljivo, sprejemala naklonjeno.

Albanija je soglašala le z enosmernim sodelovanjem. Odločno je zavrnila možnost, da bi tudi sama nakupovala albansko literaturo, izdajano v Jugoslaviji. Sprejela ni niti ponudbe za gostovanje kakega jugoslovanskega (kosovskega) umetniškega telesa niti vabila svoji zvezi partizanov na novembrsko praznovanje osvoboditve Prištine (Politika, 18. 11. 1967; Politika, 20. 11. 1967). Prav tako se ni strinjala z vzpostavitvijo maloobmejnega prehoda in možnostjo pošiljanja svojih študentov na prištinske fakultete. To stališče, ki se ni bistveno spremenilo niti v prvi polovici 70. let, ko so bili odnosi med Albanijo in Kosovom najboljši, je bilo logična posledica popolne zaprtosti albanske stalinistične države in njene ksenofobije. Odražalo je predvsem strah, da bi lahko nenadzorovani naključni stiki Albancev iz LR Albanije z jugoslovanskimi Albanci načeli dotedanji informacijski monopol državne propagande. V razmišljanje albanskih državljanov, ki jim je enverjevski propaganda več kot dvajset let servirala le selektivno izbrane in izkrivljene novice, bi lahko informacije, pridobljene od *zatiranih bratov s Kosova in iz Makedonije*, zasejale nezaželene dvome.

Decembra 1967 je univerza v Tirani na obisk povabila nekaj kosovskih družboslovcev albanske narodnosti. Nekaj (med njimi sta bila Mark Krasniqi in Syrja Popovci) se jih je tako januarja 1968 udeležilo konference ob 500. obletnici Skenderbegove smrti. Po zaključku uradnega dela programa so kosovske goste povabili v poseben salon, kjer jih je v navzočnosti drugih najvišjih albanskih funkcionarjev sprejel Enver Hoxha. Diktator jih je vroče pozdravil kot predstavnike *zatira-*

nih bratov. Med več kot dvehurnim pogovorom je izrazil upanje, da bi lahko naslednjič v Tirano prišli ne kot posamezniki, ampak kot uradna delegacija Kosova. Obvestil jih je tudi, da je vlada v Tirani pripravljena ponuditi 200 do 300 štipendij kosovskim maturantom, ki bi se na univerzi v Tirani vpisali na albanološke študije. Pri tem je provokativno poudaril, da si takšno možnost „morate na Kosovu izboriti sami“.¹⁶

Novice o poskusih režima v Tirani, da bi jugoslovanska prizadevanja za izboljšanje odnosov med državama izkoristila za podporo separatističnemu gibanju na Kosovu, je lahko Beograd spremljal z nekaj distance. Mednarodna izolacija, ki si jo je prostovoljno izbrala ekonomsko in vojaško šibka Albanija, je minimalizirala tveganja, ki bi lahko izvirala iz neposrednega sosledstva z enverjevskim režimom. V Titovem krogu se je zato oblikoval nazor, da bi lahko intenzivnejši stiki med Albanijo in Kosovom postopoma privedli do transformacije stalinističnega režima v Tirani. Beograd je močno precenjeval stopnjo atraktivnosti *jugoslovanskega samoupravnega socializma* za Albance iz Albanije, pa tudi (oz. še bolj!) za Albance s Kosova. Ni razumel, da je v bila v tej fazi družbenega razvoja albanskega etnika za večino njegovih pripadnikov ključna narodna ideja, zaradi katere so sicer znatne, a vendarle nebistvene razlike med obema levičarsko avtoritarnima režimoma na njihove nazore in stališča vplivale mnogo manj kot samo nacionalno hrepenenje. Nemalo kosovskih intelektualcev albanske narodnosti je na režim Enverja Hoxhe gledalo s spoštovanjem, pogosto kar z občudovanjem. Ne le zaradi njegove politike obrambe nacionalnih interesov in državne suverenosti; pozitivno so ocenjevali tudi modernizacijo, ki se je v LR Albaniji dogajala na področjih zdravstva, šolstva, kmetijstva in zagotavljanja dejanske enakopravnosti ženskega dela populacije (Bilandžić, 2006, 127–128). V teh in mnogih drugih sferah je kosovska realnost dejansko precej zaostajala za ravnjo, doseženo v Albaniji. Prav tako ni dvoma, da so albansko čuteči kosovski izobraženci spričo pomanjkanja informacij, gotovo pa tudi zaradi negativnega poročanja o dogajanju v LR Albaniji, ki so ga dolga leta prakticirala jugoslovanska občila, sosednjo državo v znatni meri idealizirali.

Zaradi pomanjkanja relevantnih informacij je imelo tudi prebivalstvo LR Albanije podobno izkrivljeno predstavo o razmerah na Kosovu (in v Jugoslaviji). Veliko prebežnikov, ki jim je uspelo pobegniti iz Albanije v SFRJ, je bilo orientiranih protikomunistično. Pod vplivom dolgoletne dezinformacijske kampanje, ki jo je vodil režim Enverja Hoxhe, so pričakovali, da bodo v SFRJ toplo sprejeti, saj so menili, da tam dejansko obstaja politični in ekonomski sistem zahodnega tipa, neposredno vezan na Združene države Amerike.¹⁷

16 AJ, CK SKJ, 507, II, Informacija I. uprave Državnega sekretariata za zunanje zadeve o aktualnem stanju odnosov SFRJ z LRA, 23. 2. 1968; AJ, CK SKJ, 507, IV, Prepis zvočnega posnetka s sestanka Izvršnega biroja Predsedstva ZKJ, govor F. Hoxhe, 18. in 19. 1. 1970.

17 AS, CK SKS–SKK, 4, Prepis zvočnega zapisa sestanka izbrane skupine članov Pokrajinskega odbora ZKS za Kosovo in Metohijo, članov CK ZKS in članov CK ZKJ, 12. 1. 1968.

V vzpostavitvi stikov kosovskih institucij in podjetij s partnerji v Albaniji ter udeležbi kosovskih znanstvenikov na konferenci v Tirani so prištinski funkcionarji videli le prvi in zgolj delni uspeh. Zavzemali so se za temeljito izboljšanje odnosov z Albanijo, v prihodnosti tudi za prijateljsvo med državama. Na njihovo držo in stališča je čedalje bolj vplival pritisk, ki ga je nanje vršila maloštevilna, a radikalna in v provincialnem prištinskem okolju zelo vplivna albanska inteligenca. V začetku leta 1968 so visoki prištinski funkcionarji že odkrito izjavljali, da je mogoče ta cilj doseči le z ignoriranjem ideoloških razlik in priznanjem delne krivde Jugoslavije za dotedanji negativni razvoj odnosov med državama.¹⁸ V zvezi s tem se zdi smiselno opozoriti na nenavadno naglo stopnjevanje družbenopolitičnega dogajanja na Kosovu v letih 1966–1968. Medtem ko je bilo še pred brionskem plenumom prepovedano že samo poslušanje Radia Tirana, je januarja 1968, torej zgolj leto in pol pozneje, pokrajinski odbor Zveze komunistov Kosova v uradnem dokumentu zahteval, naj Jugoslavija preseže nivo Hoxhevih propagandističnih napadov. Kosovski funkcionarji so posredno napovedali, da bo s tem učinek protijugoslovanske propagande oslabel, sovražna kampanja pa sčasoma, ko se bodo bilateralni odnosi izboljšali, prenehala. V uradnem dokumentu *Nekateri problemi v odnosih med SFRJ in LRA (osnove za diskusijo)*,¹⁹ ki ga je januarja 1968 sprejel pokrajinski odbor zveze komunistov, je prištinsko vodstvo predstavilo izhodišča, na katera bi bilo mogoče opreti sodelovanje z Albanijo. Poleg „skupnega boja proti zavojevalcem v davni in nedavni preteklosti“, „skupnega prizadevanja za mir na svetu in predvsem Balkanu“ ter „številnih skupnih ekonomskih in kulturnih interesov“ je kot dejavnik, ki naj Jugoslaviji in Albaniji omogoči medsebojno zблиževanje, navedlo tudi izgradnjo socialistične družbe v obeh državah.

Gradivo sicer vsebuje tudi obsežne kritične pasaje o stalinističnem značaju albanskega režima, je pa teza o usmerjenosti obeh držav v socializem eden izmed odklonov od temeljne ideološke doktrine Titovega režima, kakršna se je izoblikovala v 50-ih letih. Ta doktrina je izhajala iz ocene, da nima stalinistična interpretacija marksizma, ki se je je Albanija striktno držala tudi po XX. kongresu KPSZ, z avtentičnim socializmom nič skupnega ter da je režim Enverja Hoxhe po svojem bistvu diktatorski, etatistično-birokratski in državnokapitalističen sistem.

Neprimerljivo večje ovire je bilo mogoče pričakovati ob zahtevi, naj Jugoslavija prizna del krivde za napete odnose z LR Albanijo. Kosovski funkcionarji so se zato zavestno izognili omenjanju druge svetovne vojne in let razkola. Predlagali so, naj SFRJ samokritično oceni svoj odnos do jugovzhodne sosedice v obdobju zadnjih desetih let. Pragmatično so se torej hoteli ukvarjati s približno istim obdobjem, ki ga je jugoslovansko vodstvo po

brionskem plenumu določilo za raziskovanje primerov zlorabe pooblastil služb državne varnosti na Kosovu. Za glavno napako dotedanje politike do Albanije je dokument označil zaničljivo stališče jugoslovanske države do male sosedice in iz njega izhajajočo naduto, celo hegemonistično držo. Ta naj bi se mdr. izražala v ekonomskih stikih. SFRJ je za albanske izvozne produkte (zlasti za tobak) domnevno zahtevala pretirano nizke cene, sama pa v klirinški sistem, na katerem je temeljilo bilateralno trgovinsko sodelovanje, ni dostavljala za LR Albanijo pomembnega blaga. Naslednji prekršek naj bi bila sistematična sovražna žurnalistična kampanja proti Albaniji, saj so jugoslovanski mediji ignorirali vse pozitivne spremembe v tej državi. V takšni propagandi naj bi glavno vlogo igrali – kot je gradivo izrecno dokazovalo – beograjski mediji. Jugoslavija je domnevno tudi dolga leta namerno precenjevala nevarnost albanske iredente na Kosovu. Med *grehe*, s katerimi je SFRJ v nedavni preteklosti škodovala odnosom z LR Albanijo, so kosovski funkcionarji uvrstili tudi *izzivalno obnašanje jugoslovanskih turistov med obiskom Albanije*. Ta točka nakazuje, enako kot teza o prenizkih nakupnih cenah tobaka, da se kosovsko vodstvo pri oblikovanju dokumenta ni obotavljalo posegati tudi po argumentih, ki so bili del protijugoslovanske propagande režima Enverja Hoxhe.

Poglavitni namen avtorjev obsežnega gradiva je bil pristojne beograjske organe prepričati, da je treba izboljšavo odnosov z Albanijo uvrstiti med prioritete jugoslovanske zunanje politike – in da bi takšna sprememba sami SFRJ prinesla mnogo večje koristi kot režimu Enverja Hoxhe. Jugoslavija naj bi ta cilj dosegla tudi za ceno enostranskih popuščanj, pri čemer bi si morala ves čas prizadevati za preprečevanje – kot so avtorji dokumenta posredno namigovali: *upravičenega* – nezaupanja Albanije.

Za najpomembnejši prispevek tako načrtovanega izboljšanja bilateralnih stikov z administracijo v Tirani so prištinski funkcionarji označili stabilizacijo notranje-politične situacije na Kosovu. Poudarjali so, da napeti odnosi z Albanijo in protialbanska kampanja močno zapletajo družbeno ozračje v avtonomni pokrajini. V uradnem dokumentu kosovskega partijskega vodstva je bilo poudarjeno, da se nahajajo jugoslovanski Albanci v zelo specifičnem položaju: tvorijo dve petini albanskega naroda in so s prebivalstvom Albanije mnogostransko povezani, predvsem s skupnim jezikom, kulturo in sorodstvenimi vezmi. Prištinski funkcionarji so v tem kontekstu navajali, da „bi prijateljski odnosi z Albanijo pomembno prispevali k integraciji kosovskih Albancev v jugoslovansko družbo.“

Čeprav je avtorji dokumenta niso nikakor poudarjali, je bila ta ugotovitev ključno sporočilo več kot štiridesetstranskih *osnov za diskusijo*. Odražala je nacionalno

18 AS, CK SKS–SKK, 40, Prepis stenografskega zapisa zasedanja Komisije CK ZKS za medetnične odnose, 27. 2. 1968.

19 AJ, CK SKJ, 507, II, Dokument Pokrajinskega odbora ZKS za Kosovo in Metohijo: *Nekateri problemi v odnosih SFRJ–LRA (osnove za diskusijo)*, januar 1968.

čutenje vplivnih albanskih funkcionarjev jugoslovanske zveze komunistov in njihovo prizadevanje, da bi izkoristili izjemno priložnost ter kar največ prispevali k povezovanju dveh delov naroda, ki so ga dolga leta razdeljevale neprepustne državne meje. Hkrati je, morda celo še bolj, pričala tudi o njihovih bojaznih v zvezi z nadaljnjim razvojem dogajanja v avtonomni pokrajini; povedano natančneje: o zaskrbljenosti zaradi radikalizirajočega se albanskega narodnega gibanja. Kosovska albanska partijska elita je z nacionalno pogojenimi zahtevami sicer simpatizirala, jih v primernih trenutkih tudi bolj ali manj odkrito podpirala in bila neposredno po brionskem plenumu celo njihov generator, a sčasoma so njeni bolj realistični člani začutili, da začenjajo izgubljati nadzor nad razvojem dogodkov. Znašli so se v shizofrenem položaju. Narodno idejo so (popolnoma razumljivo) čutili tudi sami ter so si pripisovali zasluge za pospešeno emancipacijo albanskega prebivalstva, ki se je začela po Rankovićevem padcu. V povezavi s tolerantnim, celo velikopoteznim pristopom beograjske centrale k dogajanju na Kosovu je iz dneva v dan rastla njihova samozavest ter z njo zahteve. Istočasno pa so se Velli Deva, Fadil Hoxha in njuni sodelavci zelo dobro zavedali, da lahko nacionalno vrenje kadarkoli prestopi sprejemljivo mejo. Velika večina privržencev beograjske vladajoče oligarhije je Kosovo poznala le površno: videli so ga kot eksotično, obrobno regijo, pomen v njem potekajočih družbenih sprememb pa so bodisi bagatelizirali bodisi se ga sploh niso zavedali. Za razliko od njih so prištinski funkcionarji (in ostali vplivni albanski člani zveze komunistov) kosovsko realnost poznali zelo dobro. Vedeli so, s kako eksplozivnimi problemi je prežeta kosovska družba. Upravičeno so se bali, da se lahko razmere v avtonomni pokrajini kadarkoli nenadoma nevarno zapletejo.

Prištinsko vodstvo je intenzivno iskalo prijeme, s katerimi bi se deloma približalo nacionalnim zahtevam albanskega dela kosovske populacije. Upalo je, da bo s tem upočasnilo ali morda celo zatrlo radikalizirajoče se nacionalno gibanje ter umirilo napete družbene razmere v avtonomni pokrajini. Domneva je bila, da lahko k temu najbolje pripomoreta prav temeljito izboljšanje odnosov z režimom v Tirani in možnost neposrednih kontaktov kosovskih Albancev z Albanijo.

A omenjena ideja je bila povsem nerealna. V prvi vrsti je trčila ob stališča Hoxhevega režima, ki je k vprašanju izboljševanja odnosov z Jugoslavijo (in vzpostavljanja kontaktov z albanskim delom njenega prebivalstva) pristopal izrazito preračunljivo in že v izhodišču odklonilno. Diktator je zelo dobro vedel, da v oblikujočih se mednarodnih političnih razmerah in pri relativno stabilnih notranjepolitičnih razmerah v SFRJ samo z dvigom ravnih kontaktov z Beogradom (in Prištino) ne more iztržiti pravzaprav ničesar. Upravičeno se je bal, da bi lahko zblizhanje z Jugoslavijo in večja frekvenca stikov

med pripadniki albanskega etnika, ki ga je razdelila državna meja, njegovo pozicijo resno ogrozila. V nepričakovano ponujeni možnosti za navezovanje stikov s kosovskimi Albanci je videl zgolj priložnost, kako oškodovati svoje beograjske nasprotnike. Tudi zaradi tega je na omenjenem srečanju z nekaj albanskimi intelektualci s Kosova razglašal tako odprte in provokativne nazore; zato – kljub spravljenim korakom Beograda – tudi ni omilil protijugoslovanske propagande.

Po brionskem plenumu je beograjsko vodstvo spremljalo dogajanje na Kosovu tolerantno in velikodušno. Zahtevam prištinskih funkcionarjev se je skušalo v mnogih pogledih približati. Napake, napačna sklepanja, nedoslednost in radikalizem je pripisovalo njihovi nezkušenosti in *vaški mentaliteti* domačega okolja.²⁰ Beograd je pojave diskriminiranja srbskega naroda, delno obnavljanje patriarhalnega modela družbenih odnosov v kmečki populaciji in številne nacionalistične izbruhe podcenjeval. V sferi zunanje politike pa je bila vrhuška Titovega režima pripravljena kosovskim funkcionarjem omogočiti kvečjemu svetovalni glas. Vemo že, da je ministrstvo za zunanje zadeve na začetku leta 1967 zastopnike Kosova pozvalo na posvet o nadaljnji smernicah za oblikovanje odnosov z Albanijo. Med geste dobre volje je sodila tudi uvrstitev te problematike v program jesenske seje zunanjepolitičnega odbora federalne skupščine. A parlamentarni odbor je v svoji sklepih zgolj ponovil temeljne obrise novega pristopa do Albanije, ki ga je že februarja 1966 sprejela in leto pozneje pojasnila ter še nekoliko razširila zvezna vlada. Z obravnavo te problematike na parlamentarnem parketu je želelo jugoslovansko vodstvo tudi javno deklarirati svojo pripravljenost za izboljšanje dvostranskih odnosov z LR Albanijo. Poleg režima Enverja Hoxhe so bili najpomembnejši adresati teh sklepov kosovski (jugoslovanski) Albanci.

Vodstvo jugoslovanske diplomacije, katere najpomembnejše odločitve je vedno odobril Josip Broz Tito, dlje ni niti nameravalo niti moglo. Interes kosovskih Albancev za bistveno izboljšanje odnosov z LR Albanijo je sicer opazilo, a mu ni pripisovalo večje pomembnosti ter ga je podrejalo drugim, vsedržavnim interesom. Beograd je tako k stalinističnemu enverjevskemu režimu še naprej pristopal pragmatično. Doseči je želel raven standardnih sosedskih odnosov, ni pa bil pripravljen na navezovanje specifičnih stikov ali celo vzpostavitev prijateljskega sodelovanja za ceno nepotrebnih in iracionalnih popuščanj. Odgovorni za zunanjo politiko SFRJ so za nekaj časa lahko zamižali pred sovražno protijugoslovansko propagando, ki si je za cilj še vedno izbirala tudi Tita, v nedogled pa ta potrpežljivost seveda ni mogla trajati. Ni bilo mogoče ne opaziti, da albansko vodstvo izkorišča novovzpostavljene legalne kontakte s kosovskimi Albanci predvsem kot orodje za iniciacijo iredente in za njeno podporo.

20 AJ, KPR, II, Zapisnik o pogovoru J. Broza Tita z E. Kardeljem, K. Popovićem, M. Todorovićem, D. Radosavljevićem, P. Stambolićem, D. Stamenkovićem in V. Popovićem, 20. 3. 1967.

Za zelo naivno se je izkazala zahteva, naj avtoritarni režim v Jugoslaviji, katerega vodja je bil propagandno prikazovan kot moder, skoraj nezmotljiv vladar, nase prevzame del krivde za slabe odnose s Tirano. Na notranjepolitičnem področju je bilo v povsem izjemnih okoliščinah, ki so nastale po brionskem plenumu, dotedanji način vodenja Kosova možno tudi kritizirati. A ponavadi se je pri tem poudarilo, da kritika teh delnih napak nikakor ne izpodbija uspehov, doseženih pri gradnji jugoslovanskega (in s tem tudi kosovskega) socializma. Vsa odgovornost za te napake je bila pripisana ostrakiranemu Aleksandru Rankoviću in njegovi domnevni zarotniški skupini. V zunanjepolitični sferi pa bi samokritika s sprejemanjem dela krivde za napetosti z Albanijo vrgla senco dvoma na jugoslovansko politiko kot takšno. V kontekstu razvoja sovjetske interesne sfere bi tak korak kar preveč spominjal na spokorniški beograjski obisk Nikite Hruščova leta 1955. Titova skupina niti v začetku leta 1968 niti kdajkoli pozneje o možnosti, da bi lahko napetosti z režimom Enverja Hoxhe končala na enak način, sploh ni razmišljala.

Vodstvo jugoslovanske države je januarski poziv kosovskega odbora zveze komunistov ignoriralo. K Albaniji je še naprej pristopalo v okviru smeri, ki jo je ubralo že pred dvema letoma.²¹ Odnosi z LR Albanijo so se začeli občutneje izboljševati – seveda z velikimi odkloni, nepremočrtno – šele v začetku septembra 1968. Temu premiku pa niso botrovali niti apeli prištinskih funkcionarjev niti samo dogajanje na Kosovu. Spremembo je vzpodbudil avgustovski vojaški poseg na Češkoslovaškem oz. strah Enverja Hoxhe, da bi bila lahko naslednja žrtev sovjetskega imperializma prav njegova država. V teh okoliščinah je poskušala Tirana manevrirati z vsaj do neke mere znižano stopnjo napetosti odnosov z Jugoslavijo. Režim v Tirani je do SFRJ naenkrat pristopal zelo naklonjeno – predvsem zaradi nejasne mednarodne situacije, ki je nastala v prvih tednih po oboroženem posegu petih držav Varšavskega pakta na Češkoslovaškem. Albanski diplomati so tedaj v internih pogovorih s svojimi jugoslovanskimi partnerji priznavali celo, da razpolagajo kosovski Albanci z vsemi nacionalnimi pravicami.²²

Tudi SFRJ je po 21. avgustu za nekaj tednov opustila dotedanje zadržano oz. previdno stališče do Albanije. Kmalu po sovjetski invaziji na Češkoslovaško je tedanji predsednik srbskega parlamenta Miloš Minić v tranzit-

nih prostorih beograjskega letališča brez vnaprejšnjega dogovora zaustavil albanskega zunanjega ministra Beharja Shtyllo. Zagotovo s soglasjem Josipa Broza Tita mu je predlagal, da bi on sam ali kateri drug visoki jugoslovanski funkcionar čim prej odpotoval na pogovore v Tirano. Albanija je ta predlog, katerega namen je bil, da bi se v tej nepregledni in potencialno eksplozivni situaciji led med državama zares otajal in bi bilo za primer morebitne agresije Moskve sklenjeno zavezništvo, zavrnila.²³ V strateških razmislekih Enverja Hoxhe je namreč Albaniji Jugoslavija predstavljala najmanj enako grožnjo kot Sovjetska zveza.

Od polovice oktobra 1968, ko se je izkazalo, da Albaniji sovjetski vojaški napad neposredno ne grozi, so se voditelji v Tirani deloma vrnili k prvotni retoriki. Obnovili so se tudi medijski napadi na Jugoslavijo, predvsem na njeno zunanjo politiko²⁴ (Životić, 2012, 70–73). A procesa postopnega izboljševanja dvostranskih odnosov to vseeno ni izrazilo prizadelo. Še več, nekaj mesecev pozneje je začel Beograd revidirati dotedanja negativna stališča do Kitajske, ki je bila tedaj edini zaveznik Albanije. Tudi jugoslovansko-kitajsko zблиževanje je pripomoglo, da so se odnosi med SFRJ in LR Albanijo na prelomu 60. in 70. let deloma, čeprav le začasno, stabilizirali. Predvsem kot stranski produkt teh diplomatskih aktivnosti so se tedaj izrazito razširili in poglobili kontakti kosovskih Albancev z Albanijo. Eksekutiva v Tirani je pri tem še naprej delala vse, da bi te povezave izkoristila predvsem za podporo nacionalističnih in iredentističnih idej med jugoslovanskimi državljani albanskega rodu²⁵ (Komatina, 1995, 111–114; Životić, 2012, 84–85).

Obsežno smo se ukvarjali z vzroki, zaradi katerih je bil načrt kosovskega vodstva za takojšnje izboljšanje odnosov z Albanijo neuresničljiv. Na kratko omenimo še en vidik. Radikalneje orientirani predstavniki albanskega narodnega gibanja v vzpostavitvi sodelovanja z LR Albanijo ne bi videli končnega uspeha, ampak zgolj medkorak v procesu združevanja skupnega etničnega prostora. Tudi če bi se omenjeni predlog prištinskih funkcionarjev uresničil, se razmere na Kosovu v dolgoročni perspektivi ne bi stabilizirale. Dejansko je povečana frekvenca kontaktov med Kosovom in Albanijo v prvi polovici 70. let, o kateri smo govorili v prejšnjem odstavku, občutno pripomogla k stopnjevanju albanskega nacionalizma v Jugoslaviji.

21 AJ, CK SKJ, 507, II, Informacija I. uprave Državnega sekretariata za zunanje zadeve o aktualnem stanju odnosov med SFRJ in LRA, 23. 2. 1968.

22 AJ, KPR, I-5-b, Zapisnik o sprejemu charge d' affaires veleposlaništva Albanije v SFRJ L. Seitija pri namestniku ministra za zunanje zadeve SFRJ Lj. S. Babiću, 10. 9. 1968; AJ, KPR, I-5-b, Zapisnik o pogovorih, vodenih v okviru zasedanja jugoslovansko-albanske podkomisije za vodne tokove v Skadru, 11. 9.–15. 9. 1968.

23 AJ, CK SKJ, 507, III, Prepis zvočnega posnetka s skupne seje predsedstva SFRJ in CK ZKJ, 11. 1. 1979.

24 AJ, CK SKJ, 507, III, Gradivo za skupno sejo Predsedstva in Izvršnega odbora CK ZKJ, 31. 10. 1968; AJ, CK SKJ, 507, II, Informacija oddelka za vzhodno Evropo pri Državnem sekretariatu za zunanje zadeve o aktualni situaciji v Albaniji in njenih odnosih z Jugoslavijo, 13. 5. 1969.

25 AJ, CK SKJ, 507, II, Informacija mednarodnega oddelka Predsedstva ZKJ o nekaterih najnovejših aspektih jugoslovansko-albanskih odnosov, 24. 4. 1970; AJ, CK SKJ, 507, II, Interno gradivo mednarodnega oddelka Predsedstva CK ZKJ, 3. 2. 1976; AJ, CK SKJ, 507, III, Prepis zvočnega posnetka s skupne seje predsedstva SFRJ in CK ZKJ, 11. 1. 1979.

KOSOVO AND YUGOSLAV-ALBANIAN RELATIONS BETWEEN 1966 AND 1968

*Jan PELIKÁN*Charles University, Faculty of Arts, nám. J. Palacha 2, Prague, Czech Republic
e-mail: jan.pelikan@ff.cuni.cz

SUMMARY

The presented work is based mainly on the still scarcely and insufficiently explored documents stored in Belgrade archives (Arhiv Jugoslavije, Arhiv Srbije). It aims to address the impact of the political and social changes that took place after the removal of A. Ranković from office in the summer months of 1966 on Yugoslav-Albanian relations. It was at this time that the power of functionaries of the League of Communists of Yugoslavia who were of Albanian origin increased. Among other things, they began to demand a quick and fundamental improvement in the relations between the Socialist Federal Republic of Yugoslavia and Albania. In so doing, they sought to meet the aspirations of the Albanian ethnic group in Yugoslavia. Besides, they believed that better contacts with Albania would moderate the ongoing wave of Albanian nationalism in Kosovo. On its own initiative also, the Yugoslav government tried to improve relations with the Albanian People's Democracy during the period under scrutiny. The main intention, however, was not to establish an alliance between the two countries, but to end long-term tension. Yet, the objectives of the officials of the League of Communists of Yugoslavia who were of Albanian origin went much further. They tried to achieve the widest possible cooperation with the Tirana regime at almost any price. They even did their utmost to persuade the Belgrade authorities to accept partial responsibility for the bad relations with Enver Hoxha's regime. Nevertheless, neither of these attempts ended successfully. The Enver Hoxha regime was not, in fact, interested in deeper cooperation with Yugoslavia. Furthermore, the Belgrade government agreed with only some of the amiable steps, and relatively minor ones at that, towards Albania. Indeed, it was only after the occupation of Czechoslovakia by the Warsaw Pact forces and after the establishment of cooperation between Yugoslavia and China in early 1969 that contacts between Belgrade and Tirana began to improve, albeit only temporarily. Nor did they ever reach the level the Pristina officials had desired.

Key words: Yugoslavia, Albania, Kosovo, Albanians, Enver Hoxha, Fadil Hoxha, Velli Deva, national movement, nationalism, the League of Communists of Yugoslavia

VIRI IN LITERATURA

AJ, CK SKJ – Arhiv Jugoslavije, Beograd (AJ), fond 507, Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije (CK SKJ).

AJ, KPR – Arhiv Jugoslavije, Beograd (AJ), fond Kabinet predsednika republike (KPR).

AS, CK SKS – Arhiv Srbije, Beograd (AS), fond Centralni komitet Saveza komunista Srbije (CK SKS).

AS, CK SKS–SKK – Arhiv Srbije, Beograd (AS), fond Centralni komitet Saveza komunista Srbije – Savez komunista Kosova (CK SKS–SKK).

Politika. Beograd, Politika 1904–.

Bilandžić, D. (2006): Povijest izbliza. Memoarski zapisi 1945–2005. Zagreb, Prometej.

Danylow, P. (1982): Die aussenpolitischen Beziehungen Albaniens zu Jugoslawien und zur UdSSR 1944–1961. München–Wien, R. Oldenbourg Verlag.

Imami, P. (2000): Srbi i Albanci kroz vekove. Beograd, K.V.S.

Komatina, M. (1995): Enver Hodža i jugoslovensko-albanski odnosi. Beograd, Novinsko-izdavačka ustanova Službeni list SRJ.

Pelikán, J. (2011a): Kosovo před brionským plénem. Příspěvek k dějinám jugoslávské federace. Dvacáté století (Praha, Filozofická fakulta UK), 1, 105–135.

Pelikán, J. (2011b): Prístup Titovog režima Kosovu krajem pedesetih godina. V: Manojlović Pintar, O. (ur.): Tito – viđenja i tumačenja. Zbornik radova. Beograd, Institut za noviju istoriju Srbije, Arhiv Jugoslavije, 235–246.

Pelikán, J. (2012): Novou cestou. Kosovo ve druhé polovině roku 1966, Dvacáté století, 1, 85–141.

Stamova, M. (2005): Albanskijat vapros na Balkanite (1945–1981). Veliko Tarnovo, Faber.

Štěpánek, V. (2011): Jugoslávie – Srbsko – Kosovo. Kosovská otázka ve 20. století. Brno, Masarykova univerzita.

Životić, A. (2012): Jugoslavija, Albanija i čehoslovačka kriza (1968–1971). Tokovi istorije, 3, 62–85.

Životić, A. (2011): Jugoslavija, Albanija i velike sile (1945–1961). Beograd, Arhipelag, Institut za noviju istoriju Srbije.